

WSPÓŁCZESNE OBLICZA KRAJOZNAWSTWA

WSPÓŁCZESNE
OBLICZA
KRAJOZNAWSTWA

Pod redakcją naukową
Andrzeja Stasiaka, Jolanty Śledzińskiej
i Bogdana Włodarczyka

Warszawa 2016

Recenzja naukowa:
Ilona Potocka, Sławoj Tanaś

Opracowanie graficzne i układ książki:
Andrzej Wielocha

Adiustacja
Anna Araszekiewicz

Publikacja powstała w ramach realizacji projektu
„Krajoznawstwo kształtuje tożsamość i łączy pokolenia”
dofinansowanego ze środków
Ministerstwa Sportu i Turystyki.

Za treść publikacji odpowiada
Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze.

Egzemplarz bezpłatny

ISBN 978-83-7005-595-0

© Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze

Wydawnictwo PTTK „Kraj”
00-075 Warszawa ul. Senatorska 11

Wstęp	5
Rozdział 1	
ISTOTA KRAJOZNAWSTWA.....	7
Wczoraj, dziś i jutro krajoznawstwa, ANDRZEJ STASIAK, JOLANTA ŚLEDZIŃSKA, BOGDAN WŁODARCZYK	9
Krajoznawstwo AD 1906 i AD 2016 – tradycyjne treści w nowoczesnej formie, SZYMON BIJAK	29
Krajoznawstwo i jego współczesne wyzwania, HANNA PRÓSZYŃSKA-BORDAS.....	37
Krajoznawstwo w świadomości pokolenia Z, ALINA ZAJADACZ, MAGDALENA KUGIEJKO	51
Współczesne krajoznawstwo – renesans czy moda? Od modelu 3S do modelu 4H historycznym, PIOTR GRYSZEL.....	67
Krajoznawstwo a rzeczywistość nie tylko rozszerzona, ALEKSANDRA MARIA STASZAK	85
Rozdział 2	
NOWE – STARE FORMY W KRAJOZNAWSTWIE	97
Questing i inne formy nowoczesnego wymiaru poznawania, KRZYSZTOF KAGANEK, ARTUR KUREK	99
Geocaching jako nowoczesna forma aktywności krajoznawczej, PIOTR MAJDAK, BARTŁOMIEJ ŚWIDER	115
Gry terenowe jako nowa forma edukacji i turystyki krajoznawczej, ANNA MAZUREK-KUSIAK.....	125
Czy każdy szlak turystyczny pełni funkcje krajoznawcze? KRZYSZTOF KOŁODZIEJCZYK	135
Rozdział 3	
EDUKACYJNE, WYCHOWAWCZE I EMOCJONALNE ASPEKTY KRAJOZNAWSTWA.....	151
Poznawcze motywy uprawiania turystyki i implikacje krajoznawcze aktywności turystycznej młodzieży w kontekście wychowania, MARCIN WARCHOŁA, MAŁGORZATA SKULIMOWSKA.....	153
Przybliżanie „małych ojczyzn” – czyli myśl krajoznawcza na Złotach Szkolnych Kół Krajoznawczo-Turystycznych województwa lubelskiego, KATARZYNA KOMISARCIUK	165
Krajoznawstwo w świadomości nauczycieli i uczniów szkół podstawowych i gimnazjum, DOROTA ANSZPERGER	183

Motywy krajoznawcze w przyjazdach do wybranych miejsc turystycznych w Polsce, ANDRZEJ ANSZPERGER	191
Doświadczanie jako czynnik współczesnego oblicza krajoznawstwa, MATEUSZ ROGOWSKI	201
Rozdział 4	
ŹRÓDŁA INFORMACJI KRAJOZNAWCZEJ	213
Współczesne formy i techniki popularyzacji wiedzy krajoznawczej w przewodnictwie turystycznym i pilotażu wycieczek, ZYGMUNT KRUCZEK, ANNA BUKOWSKA	215
Wykorzystanie metody inwentaryzacji krajoznawczej w opracowywaniu planu interpretacji dziedzictwa dla regionu, MAREK NOWACKI, OLGA SMOLEŃSKA	229
Wikipedia w aspekcie krajoznawczym i edukacyjnym, RAFAŁ M. SOCHA	241
Centralna Biblioteka PTTK w Warszawie – tradycja i nowe wyzwania, MARIA JANOWICZ.....	251
Rozdział 5	
KRAJOZNAWSTWO W MIEJSCOWOŚCI I REGIONIE.....	269
O przeszłości nowocześnie – Interaktywne Centrum Historii Ostrowa Tumskiego w Poznaniu, AGNIESZKA BRENK.....	271
Krajoznawstwo w obliczu nowych form interpretacji przestrzeni miejskiej. Studium przypadku Poznania, ALEKSANDRA SPYCHAŁA, SYLWIA GRAJA-ZWOLIŃSKA	283
Twórcze podejście do organizacji krajoznawstwa w opozycji do banalnej rozrywki i zabawy – przykład Łodzi, ALEKSANDRA MROCZEK-ŻULICKA	301
Interaktywne formy współczesnego krajoznawstwa na przykładzie Wielkopolski, MARIA ZAMELSKA, BEATA KACZOR	315
Krajoznawstwo wielkopolskie – między dawnymi a współczesnymi czasami, PAWEŁ ANDERS	329
Rozdział 6	
VARIA	339
Questing – nowe oblicze krajoznawstwa, ALEKSANDRA WARCZYŃSKA	341
Cittaslow a krajoznawstwo, STANISŁAW HARAJDA	349
Współczesny film krajoznawczy, MACIEJ KOŃCZAL	359
Transfuzja tożsamości na kurierskiej trasie Jaga – Kora, BOGUSŁAW BERDEL, MAGDALENA MAZUR	363

MAREK NOWACKI
WYŻSZA SZKOŁA BANKOWA W POZNANIU
OLGA SMOLEŃSKA
UNIwersYTET IM. MIKOŁAJA KOPERNIKA
W TORUNIU

WYKORZYSTANIE METODY INWENTARYZACJI KRAJOZNAWCZEJ W OPRACOWYWANIU PLANU INTERPRETACJI DZIEDZICTWA DLA REGIONU

Wstęp

Artykuł przedstawia model tworzenia planu interpretacji dziedzictwa dla regionu. W części wstępnej przedstawiono założenia teoretyczne tworzenia planu, w części głównej zaś przedstawiono propozycję planu interpretacji dziedzictwa dla ziemi wolsztyńskiej. Wybór tego regionu był podyktowany wieloletnim doświadczeniem autorów, wynikającym z prowadzenia ćwiczeń terenowych z przedmiotu „krajoznawstwo” dla studentów III roku studiów licencjackich kierunku turystyka i rekreacji w Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu. Podczas tych ćwiczeń studenci wykonywali inwentaryzację krajoznawczą regionu oraz opracowywali plan interpretacji dziedzictwa dla regionu. Pod pojęciem ziemi wolsztyńskiej autorzy rozumieją obszar powiatu wolsztyńskiego, chociaż pojedyncze walory i proponowane tematy mogą nieco wykraczać poza badany teren, to zdecydowano się je pozostawić, gdyż tworzą one jednolity kompleks walorów, czasami sztucznie rozdzielonych granicami administracyjnymi.

Inwentaryzacja krajoznawcza

Inwentaryzacja krajoznawcza polega na spisywaniu z natury obiektów i walorów krajoznawczych na określonym obszarze (najczęściej jest to gmina). Przedmiotem inwentaryzacji są obiekty krajoznawcze, czyli interesujące ze względu na swoje wartości, przedmioty nieruchome pochodzenia przyrodniczego i antropoge-

nicznego oraz walory krajoznawcze, czyli cechy środowiska niebędące obiektami (np. cechy krajobrazu, wydarzenia kulturalne, zwyczaje ludowe) (Inwentaryzacja krajoznawcza... 1990). Podział ten nieco odbiega od klasyfikacji walorów krajoznawczych przyjętych w naukach o turystyce, gdzie walorami krajoznawczymi nazywa się te z walorów turystycznych (dóbr naturalnych i antropogenicznych), które stanowią przedmiot zainteresowań poznawczych (Przybyszewska-Gudelis i in. 1979). Jak podaje na swojej stronie Komisja Krajoznawcza PTTK, obecnie w Polsce zinwentaryzowano około 420 gmin¹, co stanowi niecałe 10% wszystkich gmin w Polsce.

Interpretacja dziedzictwa

Interpretowanie oznacza wyjaśnianie, objaśnianie znaczeń, tłumaczenie. Interpretacja dziedzictwa jest aktywnością edukacyjną, której celem jest ujawnianie znaczeń dziedzictwa naturalnego i kulturowego. Za pomocą wykorzystania różnorodnych środków, interpretacja wpływa na wzrost zrozumienia, uznania i ochrony dziedzictwa naturalnego i kulturowego (Beck, Cable 1998). W interpretacji wykorzystuje się różnego typu media – zarówno osobiste, jak i nieosobiste. Do mediów osobistych należą (Shape 1982): usługi informacyjne (np. w centrach dziedzictwa), oprowadzanie wycieczek przez przewodnika, gawędy (ang. storytelling) (np. w salach audytoryjnych, przy ognisku), żywa interpretacja (np. rekonstrukcje historyczne).

Do mediów nieosobistych można zaliczyć: odtwarzacze audio (np. kioski audio, audio przewodniki), materiały drukowane (np. foldery, przewodniki), formy indywidualnej aktywności (np. ścieżki edukacyjne), wystawy (w centrach interpretacji, w muzeach i wystawach plenerowych) centra interpretacji, w których wykorzystuje się różnorodne techniki interpretacji.

Plan interpretacji dziedzictwa obszaru

Wiele programów interpretacji opracowuje się tylko dla jednego miejsca lub niewielkiego obszaru, przywiązując niewielką uwagę do kontekstu regionalnego i integracji z innymi, położonymi w bliższym lub dalszym sąsiedztwie miejscami lub atrakcjami. Organizacje odpowiadające za program interpretacji dziedzictwa na różnego rodzaju obszarach koncentrują się głównie na aspektach i historiach związanych z ich zainteresowaniami (np. dyrekcje parków narodowych lub parków krajobrazowych). W efekcie tego wiele z usług interpretacji ogranicza się od pojedynczego miejsca i przez to nie promuje historii regionalnych i nie wykorzystuje szans regionu. Dlatego dla efektywnego zarządzania obszarami turystycznymi konieczne jest systemowe podejście do planowania rozwoju turystyki i interpretacji dziedzictwa.

Głównym celem planu interpretacji obszaru jest zidentyfikowanie istotnej dla regionu tematyki. Ta istotna tematyka, w regionalnym kontekście, odnosi się do ogółu wszystkich materialnych i niematerialnych zasobów regionu,

¹ W inwentaryzacji krajoznawczej skorzystano z następujących źródeł: T. Ruszczyńska, A. Sławska (1970), K. Zimniewicz (1991), P. Anders (1993), J. Kondracki (1998), B. Kucharski (2005), M. Kortus i in. (2006), Z. Poniedziałek (2010), A. Choiński (2013).

które łącznie tworzą to, co potocznie określa się mianem „sensu miejsca” (łac. *genius loci*). Planowanie systemowe pozwala na szerokie spojrzenie na cały system turystyki, zasoby dziedzictwa i walory turystyczne regionu. System tworzą więc wszystkie parki i rezerваты przyrody, miejsca historyczne i kulturalne, pomniki, muzea i szlaki na terenie interpretowanego obszaru.

J. Veverka (1997) wymienia szereg zalet tej metody planowania:

- integrację zasobów, tematów i historii obszaru w ramach jednego planu,
- dostarczenie odwiedzającym przeżyć na różnych poziomach wiedzy opartych na wspólnym wątku na poziomie regionalnym,
- ułatwienie i optymalizację wykorzystania naturalnych, fizjograficznych, historycznych i kulturowych zasobów dziedzictwa, które mogłyby zostać pominięte,
- celowe i racjonalne podejścia do planowania usług interpretacyjnych wzdłuż korytarzy, takich jak liniowe i sieciowe szlaki kulturowe i przyrodnicze.

Rys. 1. Proces planowania interpretacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie J. Veverka (1997)

Opracowanie planu interpretacji powinno opierać się na zrozumiałym i sprawdzonym schemacie. Wiele organizacji przygotowuje schematy planów interpretacyjnych (np. w USA własne schematy opracowały takie agencje, jak Bureau of Land Management, National Park Service, US Forest Service). Mają one wiele wspólnych cech i zwykle składają się z następujących etapów (Knudson i in. 1999) (rys. 1):

1. sformułowanie celów planu interpretacji;
2. inwentaryzacja istniejących zasobów, infrastruktury i możliwości interpretacji w regionie;
3. analiza osób odwiedzających obszar i zidentyfikowanie poszczególnych grup docelowych;

4. opracowanie głównego tematu interpretacji i tematów szczegółowych dla obszaru;
5. dla każdego z wybranych miejsc opracowanie: tematu, treści, celów (tzn. oczekiwanych efektów) i zaproponowanie odpowiednich mediów (np. paneli interpretacyjnych, ekspozycji muzealnych, kiosków multimedialnych, audioprzewodników);
6. oszacowanie kosztów i harmonogramu realizacji planu;
7. monitorowanie i ewaluacja (ocena efektywności i korekta planu).

Sformułowanie celów i zadań planu interpretacji

W pierwszej fazie tworzenia planu formułuje się cele i zadania interpretacji dla całego obszaru. Przykładowe cele programu interpretacji dla ziemi wolsztyńskiej mogłyby wyglądać następująco:

1. Dzięki planowi turyści bez problemu trafią do atrakcji turystycznych regionu.
2. Po zakończeniu zwiedzania turyści będą w stanie powiedzieć, jak brzmi główny temat interpretacji.
3. Po zwiedzeniu regionu, większość osób będzie znać genezę lokalnego krajobrazu.
4. W efekcie zwiedzania większość osób zrozumie, jakie czynniki ukształtowały kulturę regionu.

Kolejnym etapem tworzenia planu jest sformułowanie stawianych przed nim zadań. Są to efekty mierzalne, które prowadzą bezpośrednio do interpretacyjnych mediów, działań lub obiektów. Pomagają planistom podjąć decyzje, które wybrać usługi, media, wydarzenia kulturalne. Zadania można podzielić na edukacyjne, behawioralne i emocjonalne.

Przykłady zadań edukacyjnych:

1. Po zakończeniu zwiedzania większość osób będzie w stanie wymienić trzy formy krajobrazu polodowcowego.
2. Po przejściu ścieżki edukacyjnej 60% zwiedzających będzie w stanie rozpoznać trzy gatunki rodzimych drzew.

Przykłady zadań emocjonalnych:

1. Po zwiedzeniu skansenu większość osób poczuje dumę z dziedzictwa kulturalnego Wielkopolski.
2. Po zwiedzeniu miejsc związanych z Powstaniem Wielkopolskim większość osób poczuje szacunek dla walki niepodległościowej Wielkopolan.

Przykłady zadań behawioralnych:

1. Po obejrzeniu ekspozycji plenerowej większość zwiedzających poczuje chęć ochrony dziedzictwa naturalnego regionu.
2. Po zakończeniu zwiedzania 60% osób zechce wesprzeć finansowo fundusz ochrony miejsc pamięci narodowej.

Inwentaryzacja walorów krajoznawczych ziemi wolsztyńskiej²

1. Środowisko przyrodnicze

Ziemia wolsztyńska leży na obszarze czterech makroregionów: Pojezierza Wielkopolsko-Kujawskiego, Pojezierza Lubuskiego, Pradoliny Warciańsko-Odrzańskiej i Pojezierza Leszczyńskiego, których fizjografia została ukształtowana przez ostatnie zlodowacenie (bałtyckie). Stąd występuje tutaj duże nagromadzenie form polodowcowych. Część północna ziemi wolsztyńskiej leży na Równinie Nowotomyskiej (mikroregion Pojezierza Poznańskiego wchodzącego w skład Pojezierza Wielkopolskiego), która jest sandrem (1.2³) obniżającym się w kierunku południowo-zachodnim. Sandr przecina płynąca w kierunku południowym rzeka Dojca (1.3) z punktem widokowy nieopodal Bagna Chorzemińskiego na wysokim brzegu (1.2). Na jej powierzchni znajdują się okazałe wydmy (1.1) porośnięte suchym borem sosnowym, w zagłębieniach zaś leżą bezodpływowe, zarastające torfem jeziora (rezerwat „Bagno Chorzemińskie” (1.4). Krajobraz urozmaicają jeziora (1.3): Wolsztyńskie z wyspą o intrygującej nazwie „Tumidaj”, plażą miejską i tarasami widokowymi oraz Berzyńskie o świetnych właściwościach wietrznych (na zachodnim brzegu przystań żeglarska (8.2) i regaty żeglarskie (8.7).

Od zachodu do Równiny Nowotomyskiej przylega Bruzda Zbąszyńska (mezoregion Pojezierza Lubuskiego) – polodowcowa rynna, której dnem płynie Obra, przepływając przez kilka jezior wytopiskowych. Na jednym z nich – Chobienickim – znajduje się wyspa objęta ochronną rezerwatową (1.4).

Dalej, na południe od Wolsztyna, rozciąga się Dolina Środkowej Obry (mezoregion Pradoliny Warciańsko-Odrzańskiej) – równoleżnikowe obniżenie, położone ok. 7 do 10 m poniżej przylegających z północy i południa wysoczyzn, którym, w fazie poznańskiej zlodowacenia, odpływały wody lodowcowo-rzeczne w kierunku zachodnim. Dawniej pokryte bagnistym łęgiem, bardzo zatorfione (1.2), po intensywnych pracach melioracyjnych zainicjowanych przez władze pruskie w 1796 r. i przekopaniu kanałów Obry (5.3), obecnie teren ma charakter łąkowo-leśny. Krajobraz urozmaicają wydmy powstałe wskutek działania wiatru, po ustąpieniu lodowca [Góra Kapliczna 87 m n.p.m. (1.2)].

Najbardziej na południe wysunięta część ziemi wolsztyńskiej leży na obszarze Pojezierza Sławskiego (mezoregion Pojezierza Leszczyńskiego). Ciekawą formą krajobrazu są tutaj wzgórza kemowe (1.1), które osiągają wysokość ponad 100 m n.p.m. Na niektórych z nich zbudowano wieże widokowe: jedna stoi w Olejnicy, druga obok Siekowa (1.2). Tutaj znajduje się kilkanaście jezior rynnowych (1.3), na jednym z nich Wyspa Konwaliowa – ściśły

² W inwentaryzacji krajoznawczej skorzystano z następujących źródeł: T. Ruszczyńska, A. Sławska (1970), K. Zimniewicz (1991), P. Anders (1993), J. Kondracki (1998), B. Kucharski (2005), M. Kortus i in. (2006), Z. Poniedziałek (2010), A. Choiński (2013).

³ Liczby w nawiasach oznaczają symbole obiektów i walorów według klasyfikacji rzeczowej Inwentaryzacji krajoznawczej Polski (1989).

rezerwat florystyczny (1.4). Na obszarze dwóch innych jezior wytopiskowych utworzono także rezerваты: Świętym – torfowiskowy i Trzebidzkim – florystyczno-ornitologiczny (1.4). Przez jeziora przebiega kajakowy „Szlak Konwaliowy” (1.2). W tej części pojezierza utworzono Przemęcki Park Krajobrazowy o powierzchni 21,45 ha, z czego 8,33 ha to lasy, a wody zajmują 1,48 ha. Do powiatu wolsztyńskiego należy 42% powierzchni parku.

Z gatunków chronionych można spotkać gatunki florystyczne (m.in. przylaszczyka pospolita, rosiczka okrągłolistna, konwalia majowa) i faunistyczne (liczne gatunki ptactwa wodnego i błotnego). Bardziej osobliwe, a czasem i egzotyczne gatunki można spotkać w licznych parkach i ogrodach podworskich. Największe z takich założeń znajdują się w Chobienicach, Wolsztynie i Siekowie, a jednym z najbardziej osobliwych gatunków drzew jest rosnący w Parku Miejskim w Wolsztynie miłorząb dwuklapowy.

2. Obiekty archeologiczne

Pozostałości dawnych grodów uległy zniszczeniu lub zniknęły pod późniejszą zabudową. Jedyne dwa grodziska, o wyraźnie zarysowanych wałach, znajdują się w miejscach w okolicach Gościeszyna i Belęcina (2.1).

3. Zabytki urbanistyki i architektury

Cechą charakterystyczną omawianego obszaru są liczne pozostałości działalności zakonu Cystersów. Już w 1210 r. książę Władysław Odonic nadał Cystersom ziemie w okolicach Przemętu. Do lokacji klasztoru jednak nie doszło. Dopiero w 1278 r. klasztor został założony w Kaszczorze, następnie przeniesiony do Wielenia, a w 1428 r., do Przemętu. Obecnie w Kaszczorze i Wieleniu znajdują się barokowe kościoły ufundowane przez Cystersów (3.3). Wielień ponadto jest ważnym miejscem pielgrzymkowym (8.7) na mapie Wielkopolski: w kościele pw. Nawiedzenia NMP i Ucieczki Grzeszników znajduje się słynąca cudami gotycka rzeźba Marki Boskiej „Ucieczki Grzeszników”, ukoronowana papieskimi koronami oraz XVIII-wieczny krucyfiks uznawany za cudowny. W Przemęcie zachował się okazały, barokowy kościół pocysterski pw. św. Jana Chrzciciela (3.4). Cenne wyposażenie pochodzące z XVII i XVIII w. obejmuje m.in. wykonany z czarnego dębu, wydobytego z bagien biebrzańskich, XVII-wieczny ołtarz główny z bogato zdobionym tabernakulum, tron opacki, konfesjonał oraz stalle. Do kościoła przylegają fragmenty krużganków oraz dawnych zabudowań klasztornych (3.4). W Przemęcie znajduje się ponadto późnorenesansowy (obecnie przycmentarny) kościół św. Piotra i Pawła (3.4).

Fundacja kolejnego klasztoru na ziemi wolsztyńskiej – w Obrze – nastąpiła już w 1231 r., jednak klasztor został erygowany w 1238 r. Obecny pocysterski kościół NMP i św. Jakuba Apostoła zbudowano w latach 1722–1757. Bogaty rokokowy i wczesnoklasycystyczny wystrój wnętrza pochodzi z 1755–1789 r. Od południa, zgodnie z regułą cysterską, do kościoła przylega klasztor: krużganki otaczają kwadratowy wirydarz, a we wschodnim skrzydle mieści się zakrystia z rokokowym wyposażeniem i żaglastym sklepieniem pokrytym XVIII-wieczną polichromią. Obecnie w opactwie mieści się Wyższe Seminarium Duchowne Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej, które prowadzi i udostępnia do

zwiedzania kościoł z klasztorem, skarbiec oraz niewielkie muzeum misyjne z eksponatami z całego świata. We wsi znajduje się także drewniany kościół cmentarny św. Walentego z 1719 r., zbudowany staraniem przeora klasztoru.

Ślady cystersów można znaleźć także w samym Wolsztynie, gdzie Cystersi z Obry zbudowali na rzece Dojcy Niałecki Młyn oraz usypali groblę przez podmokły przesmyk pomiędzy jeziorami Berzyńskim i Wolsztyńskim.

Na ziemi wolsztyńskiej znajduje się również wiele interesujących zabytków architektury świeckiej. Przede wszystkim należą do nich pałace i dwory, zwykle otoczone pięknymi parkami (1.6). Do najciekawszych należą obiekty w Wolsztynie, Gościeszynie, Wroniawach, Chorzeminie, Chobienicach (3.3).

4. Upamiętnione miejsca historyczne

Z historią Wolsztyna związanych jest wiele wybitnych postaci, które pozostawiły po sobie w przestrzeni miasta widoczne ślady. Przy ulicy Kocha 12 znajduje się dawny szpital, w którym w latach 1872–1980 mieszkał niemiecki lekarz, laureat nagrody Nobla – Robert Koch (4.7). Obecnie w domu tym mieści się Muzeum Roberta Kocha (6.1). Przy ulicy 5 Stycznia 20 znajduje się budynek, w którym mieszkał i pracował rzeźbiarz Marcin Rożek (4.7). Mieści się w nim Muzeum Marcina Rożka, upamiętniające także, urodzonego w Wolsztynie, filozofa i matematyka Józefa Marię Hoene-Wrońskiego (4.7) oraz ucznia Marcina Rożka – Edwarda Przymuszałę (4.7).

Ziemia wolsztyńska była także świadkiem znaczących wydarzeń historycznych. 5 stycznia 1919 r., na Wolsztyn nastąpił atak wojsk powstańczych, który zakończył się zdobyciem miasta. W mieście i w okolicznych wsiach znajduje się kilka tablic upamiętniających bohaterów tamtych dni (4.6), natomiast na cmentarzach wyróżniają się mogiły powstańcze (4.4).

Podczas okupacji niemieckiej, na przedmieściu Komorowo, znajdował się obóz jeniecki Stalag XXI C Wollstein (4.3) upamiętniony kamieniem z tablicą (4.6). Na budynku dawnej fabryki cygar „Rafia” znajduje się tablica upamiętniająca Polaków (4.6), zamęczonych w piwnicach hitlerowskiego aresztu policyjnego mieszczącego się w tym gmachu podczas wojny (4.3). Takich miejsc na ziemi wolsztyńskiej jest znacznie więcej.

5. Zabytki techniki

Najbardziej rozpoznawalną atrakcją Wolsztyna jest zabytkowa parowozownia z 1907 r. (5.2), z kolekcją ok. 30 parowozów (5.2). W skład zespołu wchodzi: wachlarzowa hala postojowa na osiem parowozów z zapleczem warsztatowym i obrotnicą z 1908 r., wieża wodna, kanał oczyszczkowy z dźwigami węglowymi i żurawiem wodnym (5.2). W budynku dawnej noclegowni znajduje się izba muzealna (6.2). W XX w. Wolsztyn był ważnym węzłem kolejowym. Już w 1886 r. uzyskał połączenie ze Zbąszyniem, w 1898 r. z Sulechowem, a w 1905 r. z Konotopem. W 1898 r. powstała linia Wolsztyn–Grodzisk, przedłużona w 1909 r. do Lubonia. Obecnie wzdłuż linii kolejowych, odchodzących z Wolsztyna w pięciu kierunkach, znajdują się zabytkowe budynki stacyjne, mosty i wiadukty, budki dróżnika, nastawnie i semafony (5.2). Co roku, na początku maja, w parowozowni organizowana jest „Parada Parowozów”, wydarzenie kulturalne o znaczeniu ponadregionalnym (8.7).

6. Muzea, archiwa i zbiory

Najważniejszą instytucją muzealną na ziemi wolsztyńskiej jest Muzeum Regionalne w Wolsztynie. W jego skład wchodzi trzy placówki: Muzeum Marcina Rożka (6.2), Muzeum Roberta Kocha (6.2) i Skansen Budownictwa Ludowego Zachodniej Wielkopolski (6.3). Na terenie zabytkowej parowozowni znajduje się ponadto izba regionalna (6.2), a na terenie seminarium duchownego w Obrze mieści się Muzeum Misyjne (6.2). Zainteresowanie turystów wzbudza także Galeria Rzeźby Ptaków w Górsku wzbogacona ostatnio o wystawę płaskorzeźb z epopei Pan Tadeusz dłuta Mariana Murka (6.5).

7. Obiekty i ośrodki kultury ludowej

W krajobrazie osadniczym Wielkopolski, szczególną odrębnością charakteryzuje się ziemia nowotomyska, której fragment pokrywa się z omawianym w artykule obszarem. Nie są to wsie o zwartej zabudowie, lecz pojedyncze zagrody, lokowane na surowym korzeniu, powstałe wskutek karczowania puszczy i melioracji terenu (7.1). Od początku XVIII w. teren ten był podlegał intensywnemu osadnictwu olęderskiemu, którego ślady widoczne są do dzisiaj. Zagroda typu olęderskiego składała się najczęściej z trzech wolno stojących budynków: chałupy i budynków gospodarczych (chlewa i stodoły). Na ziemi wolsztyńskiej najwięcej zachowanych gospodarstw tego typu znajduje się w gminie Siedlec, w sołectwach Boruja, Tuchorza i Nowa Tuchorza (7.3, 7.4). Zrekonstruowana zagroda olęderska znajduje się w wolsztyńskim skansenie (6.3). W regionie licznie zachowały się wiatraki koźlaki (najstarszy we Wroniawach) (7.4).

Na ziemi wolsztyńskiej widoczne są przejawy żywej kultury ludowej. Co roku w innej gminie organizowane jest święto plonów Dożynki (7.6), w Kopanicy odbywa się Kopanicki Konkurs Muzyki Ludowej (7.6). W Wielką Niedzielę we wsiach mają miejsce liczne procesje, podczas których uczestnicy występują w regionalnych strojach (7.6). W okresie Bożego Narodzenia popularne jest kolędowanie w wykonaniu licznych grup kolędniczych (7.6). W Kębłowie działa Zespół Pieśni i Tańca „Kębłowo” (7.6). W Kębłowie również dużym zainteresowaniem, zwłaszcza wśród wycieczek szkolnych, cieszy się „Stara chata u kowola”. Jest to tradycyjna zagroda wielkopolska z kuźnią i zagrodą zwierząt domowych, gdzie prezentowane są tradycyjne zajęcia wiejskie, a zwiedzanie ubarwia gwara wielkopolska (7.3, 7.4, 7.5, 7.6). Okresowo czynna jest także kuźnia w skansenie wolsztyńskim oraz uruchamiany jest wiatrak. Na zamówienie organizowane są warsztaty: heklowania, szydełkowe, haftu i sztrykowania (7.5). W Górsku działalność rzeźbiarską prowadzi Marian Murek (7.5). Kuchnia regionalna obejmuje typowe potrawy wielkopolskie, takie jak: bigos, plyndze, polewka, które można skosztować w wybranych restauracjach (7.6).

8. Obiekty współczesne, imprezy

Do najważniejszych wydarzeń kulturalnych w regionie należą Dni Wolsztyna, które kończy słynna Parada Parowozów (kwiecień–maj) (8.7). Poza tym w Wolsztynie co roku odbywa się Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej (lipiec–sierpień), w Przemęcie Średniowieczny Jarmark

Cysterski (wrzesień) (8.7). W regionie organizowane są także różne imprezy sportowo-rekreacyjne, np. bieg „Wolsztyńska Dziesiątka” czy „Ultra Cross Gwint” (maj) (8.7).

Propozycja głównego tematu interpretacji dla ziemi wolsztyńskiej i tematów szczegółowych

Temat główny interpretacji dla regionu opracowuje się po wykonaniu inwentaryzacji zasobów naturalnych i kulturowych. Temat taki powinien być możliwie szeroką wizją tego, co region reprezentuje, jego głównym przesłaniem. Temat powinien być sformułowany jako pełne zdanie (a nie jego równoważnik) i zawierać w sobie jedną, główną ideę odzwierciedlającą ogólny cel planu. Powinien być także sformułowany w interesujący sposób (Ham 1994, Regnier i in. 1994). Temat jest najważniejszym przesłaniem, które zwiedzający powinni zrozumieć podczas zwiedzania regionu. Tworzeniem tematów interpretacji dla regionów zajmują się zespoły interpreterów, w skład których wchodzi regionaliści i krajoznawcy, podczas wielogodzinnych sesji. Autorzy artykułu proponują w tym miejscu przykładowy temat interpretacji dla ziemi wolsztyńskiej, który mógłby brzmieć w następujący sposób: „Bogate dziedzictwo naturalne i kulturalne ziemi wolsztyńskiej daje mieszkańcom poczucie silnej identyfikacji ze swoim regionem i jego tradycją”.

W następnej kolejności wizja ta powinna zostać doprecyzowana w postaci kilku tematów szczegółowych. Tematy te, rozwijające temat główny, są najważniejszymi historiami, które powinny zostać opowiedziane zwiedzającym podczas ich pobytu w regionie. Precyzują one, które z idei lub historii dotyczących regionu są najważniejsze i najciekawsze oraz które z nich powinny zostać wykorzystane w programie interpretacji. Oto proponowane tematy szczegółowe:

1. Ten krajobraz ukształtował łądolód skandynawski:
  - a) łądolód pozostawił po sobie tutaj jeziora różnego typu: rynnowe, wytopiskowe i sandrowe (jeziora Wolsztyńskie i Berzyńskie, Chobienickie, Przemęckie, Wieleńskie, Święte);
  - b) zabagnioną doliną Obry spływały wody wzdłuż ściany lodowca (wieża widokowa k. Kęblowa, rzeźby z czarnego dębu w przemęckim kościele, kanały Obry i rowy melioracyjne);
  - c) lodowiec pozostawił tu po sobie ciekawe formy: wydmy, wzgórza kemowe, pola sandrowe (wydmy i pola sandrowe w pobliżu Bagna Chorzemińskiego, wzgórze Babulina, wieża widokowa na wzgórzu kemowym koło Olejnicy).
2. Cystersi rozwijali tu naukę, kulturę, rzemiosło i rolnictwo:
  - a) wzniesli tu imponujące budowle sakralne o znaczeniu ponadregionalnym, kościoły z klasztorami w Obrze i Przemęcie, kościoły w Kaszchorze i Wieleniu);
  - b) krzewili tu nowoczesną kulturę agrarną i rzemiosło, budując groble i młyny, kuźnie (grobla w Wolsztynie, gospodarstwo rolne przy seminarium w Obrze, grobla w Przemęcie).

3. Wolsztyn był jednym z pierwszych i znaczącym węzłem komunikacyjnym w XX w. w Wielkopolsce:
  - a) parowozownia w Wolsztynie jest autentycznym obiektem pełnym zabytków z początku XX w. (Parowozownia w Wolsztynie);
  - b) parowozy były wielkim osiągnięciem techniki tamtych czasów (kolekcja ponad 30 parowozów w Wolsztynie);
  - c) zabytkowym liniom kolejowym biegnącym z Wolsztyna towarzyszą oryginalne budynki stacyjne, wiadukty, rozdzielnie i semafony (linie kolejowe wraz z zabudową i infrastrukturą kolejową biegnące w kierunku: Leszna, Zbąszynia, Grodziska, Konotopu i Sulechowa).
4. Wydarzenia historyczne pozostawiły po sobie wiele pamiątek na tej ziemi:
  - a) przybysze z Niemiec i Czech, ludność pochodzenia żydowskiego – wszyscy pracowali dla bogactwa tej ziemi (zagrody olęderskie, dawne cmentarze i kościoły ewangelickie, dawna synagoga w Wolsztynie);
  - b) pałace i dwory były siedzibą zasłużonych dla Wielkopolski rodów (pałace w Wolsztynie, Kęłowie, Gościeszynie, Chorzeminie, Wroniawach);
  - c) powstanie wielkopolskie i okupacja odcisnęły silne piętno na tej ziemi i jej mieszkańcach (tablica upamiętniająca poległych powstańców przy kościele św. Walentego w Obrze; dawna niepodległa republika z izbą pamięci w Świętnie; miejsce bitwy z 1793 r. oddziału Wojska Polskiego w Kargowej; miejsce bitew i pozostałości powstańczych umocnień w Kopanicy, Pomnik Ofiar Bielnika w Wolsztynie, Cmentarz Żołnierzy Radzieckich w Wolsztynie);
  - e) wiele wybitnych osób było związanych z tą ziemią (Wolsztyn – park miejski z tablicą poświęconą profesorowi Januszowi B. Falińskiemu, Dąb Rożka z charakterystycznymi rzeźbami, Muzeum Roberta Kocha, pomnik Józefa Hoenego-Wrońskiego, Muzeum Marcina Rożka).
5. Tradycyjna kultura ludowa jest tutaj ciągle żywa:
  - a) olędrzy wywarli silny wpływ na kulturę regionu (zagroda z trzema wolno stojącymi budynkami w Sękowie; stodoła z konstrukcją zrębową w Jastrzębsku; chata z 1803 r. w Grubsku; Boruja – liczne zagrody z XIX w.; Nowy Tomyśl – Muzeum Wikliniarstwa i Chmielarstwa z olęderskim budynkiem; Wolsztyn – Skansen Budownictwa Ludowego Zachodniej Wielkopolski z zagrodą olęderską);
  - b) kultura duchowa tej ziemi przetrwała w postaci muzyki, tańców, śpiewu, zwyczajów i obrzędów ludowych (Konkurs Muzyki Ludowej w Kopanicy, Zespół Pieśni i Tańca „Kęłowo”, kapele kozłarskie, kulturalne wydawnictwa regionalne);
  - c) kowalstwo, rzeźbiarstwo i wikliniarstwo są w regionie ciągle żywe (Stara Chata u Kowola w Kęłowie, kuźnia w wolsztyńskim skansenie, Galeria Rzeźby Ptaków w Górsku, gospodarstwa zajmujące się produkcją wikliny i wyrobów wikliniarskich).

Analiza rynku

Kolejny krok opracowywania planu interpretacji obejmuje analizę rynku turystycznego regionu, czyli identyfikację segmentów docelowych i poten-

cyjnych grup turystów odwiedzających region. Na tym etapie należy określić: czym charakteryzuje się rynek turystyczny w regionie, jakie są jego poszczególne segmenty, kim są odwiedzający, kiedy i z wykorzystaniem jakich środków transportu, a także dlaczego przyjeżdżają, jak długo trwają wizyty i jakie podejmują formy aktywności w regionie. Na tym etapie należy określić następujące kryteria: charakterystykę rynku, charakterystykę poszczególnych segmentów rynku, cechy odwiedzających, środki transportu, główne motywy przyjazdu do regionu, długość pobytu w regionie, formy aktywności podejmowane przez turystów.

Opracowanie planu interpretacji dla poszczególnych miejsc

W kolejnym kroku należy zdecydować, w jaki sposób, kiedy i w których miejscach wdrożyć plan interpretacji dziedzictwa. W projekcie planu należy szczegółowo określić dla każdego wybranego miejsca (Veverka 1997): temat interpretacji (odrębny dla każdego miejsca), cele jakie dane miejsce ma realizować (poznawcze, behawioralne i emocjonalne), cele programu interpretacji dla danego miejsca, zalecane media i usługi interpretacyjne, uzasadnienie i ogólne uwagi planistyczne.

Wdrożenie i monitoring planu

Na tym etapie należy określić, co będzie potrzebne do wdrożenia planu, ile będzie kosztował i określić wykonawców planu. Realizację planu powinno rozpocząć się od druku pilotażowych folderów, interpretujących zgłoszone tematy, oraz stworzenie strony internetowej objaśniającej dziedzictwo regionu. Jednocześnie można zaproponować trasy spacerów, wycieczek oprowadzanych przez przewodnika, szlaków tematycznych i prezentacji prowadzonych przez regionalnych przewodników, pracowników leśnych lub obszarów chronionych lub wolontariuszy i regionalistów z regionu. Kolejnym krokiem jest ustawienie znaków kierunkowych i paneli interpretacyjnych przy atrakcjach turystycznych oraz tablic informacyjnych przy drogach wjazdowych. Wszystkie znaki, panele i tablice powinny tworzyć spójny system identyfikacji wizualnej. Ostatnim etapem planu jest stworzenie centrów interpretacji w wybranych miejscach, ekomuzeów, ekspozycji regionalnych i planu wydarzeń kulturalnych.

Ostatnim etapem realizacji planu jest ocena osiągnięcia celów interpretacji. Ocenę tę wykonuje się w celu sprawdzenia, czy założone na wstępie cele interpretacji (ogólne i specyficzne) zostały osiągnięte. Ocena powinna obejmować analizę zainteresowania zwiedzających zaprezentowaną tematyką, zrozumienie przekazywanych treści, przyciąganie uwagi przez panele interpretacyjne, ekspozycje i prezentacje, a także oceniać wpływ interpretacji na zmianę postaw i zachowań zwiedzających. Ocena programu powinna następować na każdym etapie jego realizacji, w celu umożliwienia bieżącej korekty zauważonych błędów i modyfikacji samego planu.

Zakończenie

Plan interpretacji dziedzictwa jest ważnym narzędziem zarządzania obszarami atrakcyjnymi turystycznie. Jest również narzędziem, które pomaga kreować przeżycia turystów, a tym samym znacząco wpływać na atrakcyjność regionów turystycznych. Systemowe podejście do interpretacji integruje usługi tego typu dostępne w regionie, a tym samym w jeszcze większym stopniu podnosi atrakcyjność wcześniej prezentowanych tematów, zwiększa siłę ich wpływu, podnosi efektywność i umożliwia oszczędność środków.

System planowania, dzięki któremu wzrasta także świadomość lokalnej społeczności, przyczynia się do kształtowania korzystnych postaw wobec władz i organizacji zarządzających regionem. Przedstawione propozycje rozwiązań dla regionu ziemi wolsztyńskiej stanowią jedynie ogólny zarys projektu, wykonanego na podstawie wstępnej inwentaryzacji krajoznawczej obszaru. Kompleksowa inwentaryzacja zasobów obszaru, zaangażowanie samorządu regionalnego, organizacji turystycznych, przewodników i biur turystycznych i innych interesariuszy, powinny umożliwić wdrożenie planu w praktyce.

Bibliografia

- Anders P., 1993, Szlakiem Powstania Wielkopolskiego, Wielkopolska Biblioteka Krajoznawcza nr 4, Abos, Poznań.
- Beck L., Cable T., 1998, Interpretation for 21st Century. Fifteen Guiding Principles for interpreting Nature and Culture, Sagamore Publishing, Champaign.
- Choiński A., 2013, Katalog jezior polskich, Wyd. Naukowe UAM, Poznań.
- Inwentaryzacja krajoznawcza Polski, Założenia Programowe i Organizacyjne. Wytyczne realizacji, 1990, Wyd. PTTK „Kraj”, Warszawa.
- Knudson D., Cable T., Beck L., 1999, Interpretation Cultural and Natural Resources, Venture Publishing, State College.
- Kondracki J., 1998, Geografia regionalna Polski, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Kortus M., Grześkwiak A., Strugała J., 2006, Osadnictwo olęderskie w gminie Nowy Tomyśl, Agencja Efektywna Concepto, Grodzisk Wlkp.
- Kucharski B., 2005, Powiat wolsztyński, Wielkopolska Biblioteka Krajoznawcza nr 32, Wyd. Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury, Poznań.
- Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J., 2008, Geografia turystyki Polski, PWE, Warszawa.
- Poniedziałek Z., 2010, Wolsztyn od lokacji do transformacji (1384–1989), http://dziejewolsztyna.pl/Zygmunt_Poniedziałek_-_WOLSZTYN.pdf
- Przybyszewska-Gudelis R., Grabiszewski M., Iwicki S., 1979, Problematyka waloryzacji i zagospodarowania turystycznego miejscowości krajoznawczych w Polsce, Instytut Turystyki, Warszawa.
- Ruszczyńska T., Sławska A., (red.), 1970, Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. 5: Województwo poznańskie, z. 28: Powiat wolsztyński, Instytut Sztuki PAN, Warszawa.
- Shape G.W., 1982, An overview of interpretation, [w:] Shape G.W., Wiley J. (red.), Interpreting the Environment, New York, s. 3–26.
- Strona Komisji Krajoznawstwa PTTK, 2016, <http://www.kkraj.pttk.pl/index.php?co=inwentaryzacja>
- Veverka J., 1997, Interpretive Master Planning, Acorn Naturalists, Tustin.
- Zimniewicz K. (red.), 1991, Przemęt – zarys dziejów, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.